

ПРОБЛЕМИ ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ У ПРОЦЕСУ ПРИЛАГОЂАВАЊА САВРЕМЕНИМ ИЗАЗОВИМА, РИЗИЦИМА И ПРЕТЊАМА

Александар Крштенић
Универзитет у Београду, Факултет политичких наука
Мартин Матијашевић
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Обавештајне службе широм света воде непрекидну и тешку битку како би се прилагодили новим условима које креирају савремени изазови, ризици, претње и глобализација. Поред сталних покушаја да се унапреди методологија и начин рада обавештајних служби, допало је и до безбедносних пропуста. Велики шок за светску обавештајну заједницу уследио је 11. септембра 2001. године, када је Ал Каида извршила терористичке нападе на територији Сједињених Америчких Држава. Ови терористички напади означили су прекретницу у перцепцији националне и глобалне безбедности у свету. Све ове промене довеле су до појаве различитих проблема у прилагођавању обавештајних служби актуелном безбедносном контексту. Како би се превазишао јаз између потреба, тренутних капацитета и могућности обавештајних служби потребно је инсистирати на континуираном развоју и усавршавању обавештајне делатности. Овај развој морао би обухватити, како редефинисање самог положаја обавештајних служби у држави, тако и имплементацију нове методологије рада. То је једини начин да се одржи корак са савременим изазовима, ризицима, претњама, чији носиоци константно теже усавршавању и проналажењу нових облика угрожавања, а њихова максима је: „Максималан ефекат са минималним средствима“.

Кључне речи: *обавештајна активност, обавештајна служба, ризик, глобализација, претња, тероризам, организовани криминал*

Увод

Познато је да обавештајна и контраобавештајна активност представљају саставне делове једне од најважнијих функција државе – функције безбедности. Ове активности имају веома дугу традицију у историји човечанства. Ако би се на њих гледало као на професију, видело би се да оне представљају једну од најстаријих професија. Обавештајна активност настала је као последица потребе човека да се заштити од других људи који би могли угрозити његов опстанак. Људима је ова активност служила

како би прикупили информације о намерама својих потенцијалних непријатеља и што боље се припремили за одбрану од потенцијалних напада. Ова активност имала је толико значајну улогу у опстанку људи и њихових заједница, да је чак и описана у многобројним светим књигама различитих конфесија. Стари завет представља само једну од тих светих књига у којој је ова активност описана (у њеном рудиментарном облику). Према Старом завету Мојсије је слао уходе у обећану земљу како би они сазнали информације о богатствима и другим карактеристикама обећане земље (о народима који тренутно настајују ту земљу и сваком камену те земље).

Значај обавештајне активности за опстанак човека и његове заједнице од тог периода има узлазну путању. Значај обавештајне активности је кроз историју постајао све јаснији и све већи, а посебно је постао јасан у периодима између и после два светска рата која су произвела огроман број жртава у свету (највећи у дотадашњој историји човечанства). Повећан значај обавештајне делатности био је приметан и током хладног рата, све до његовог окончања 1989. године. Највећи развој обавештајна делатност имала је управо у овом периоду у СССР-у и САД. Обавештајне службе као институционални облици обавештајне активности (делатности) у периоду хладног рата имале су највећу улогу у обликовању тадашњег безбедносног контекста. Њихове активности обухватале су широки дијапазон активности (од прикупљања обавештајних информација, па до специјалних операција).

Захваљујући томе што је било доста познатих чињеница (постојала су два супротстављена блока, биле су познате чак и последице најгорег сценарија, маневарски простор био је потпуно јасан) ситуација је била релативно лако предвидљива.

Практично је све што је било важно било и познато (од објекта заштите, па до оних који га угрожавају и начина угрожавања). Период до 1989. године био је лако предвидљив захваљујући и чињеници да је (као и у претходном периоду) предмет заштите била држава са својим виталним вредностима (суверенитетом и територијалним интегритетом). Реализам је био доминантни правац у теорији међународних односа који је пружао адекватан аналитички оквир за обавештајно-безбедносне аналитичаре. Цела методологија рада развијена је и утемељена на карактеристикама периода хладног рата. Проблеми су се јавили када је дошло до његовог окончања 1989. године и до распада СССР-а и других социјалистичких држава. После биполарног, свет је прешао у униполарни, да би се све више приближио мултиполарном светском поретку. Сликвитеј речено, од периода у којем су постојала два доминантна блока (предвођена двема супротстављеним суперсилама – САД и СССР), дошло се до униполарног света у којем је остала само једна доминантна супер-сила – САД. Захваљујући, пре свега, економском развоју и технолошком развоју на светској сцени све већи значај почели су добијати и други актери. Те друге актере изнедрила је тзв. мека моћ, а међу њима су биле различите врсте корпорацијских и других организационих система, али и неке државе. Све ове промене појачане развојем транспортних система и саобраћајне инфраструктуре довеле су, условно речено, до сажимања простора и времена. Ови услови погодвали су развоју трговине, комуникација и омогућили да информација у кратком року обиђе читаву планету. Границе између држава постале су све порозније за различиту врсту роба и услуга (укључујући и оне илегалне). Такав развој ситуације на глобалном плану допринео је развоју нових ризика и претњи и њиховој распрострањености по целој планети.

Тероризам и организовани криминал представљају доминантне претње по државу и међународну безбедност, а све су доминантније и економске и сајбер претње.¹ Ове нове претње последица су развоја, а имају и заједничке карактеристике. Њихова главна карактеристике су непредвидљивост, асиметричност и глобална распрострањеност. За разлику од периода хладног рата у овом случају носиоци угрожавања нису директно државе, већ су то најчешће различити колективитети које карактеришу сложена организациона структура и различити интереси (економски, верски, политички и сл.). Ове савремене претње представљају велики изазов за традиционалне обавештајно-безбедносне структуре. Опширније о самом безбедносном контексту, проблемима са којима се суочавају обавештајне службе у супротстављању савременим изазовима, ризицима и претњама, као и о новим облицима и методама рада обавештајних служби биће више речи у наредним поглављима. Наредно поглавље намењено је дефинисању и објашњењу основних појмова и традиционалне методологије рада обавештајних служби.

Обавештајна активност, појам и облици

У савременим теоријским приступима политичких наука, науке безбедности, обавештајних студија и других научних и теоријских приступа које изучавају проблематику обавештајне активности често се може наићи на различита схватања овог појма. Да би се проникло у суштину појма обавештајне активности потребно је навести неке њене карактеристике, њен опис и разграничити је од неких сличних појмова. Постоји више начина на које је могуће перципирати обавештајну активност. Она представља један вишедимензионални појам. Њена форма може имати следеће облике: процес, организацију и производ. Овде ћемо укратко споменути само основна значења сваког од њих, док ће посебна пажња бити посвећена обавештајној активности као процесу, његовим облицима и најважнијим карактеристикама. Ако узимамо у разматрање обавештајну активност у форми организације видећемо различите облике и форме у којима се она може јавити, али и то да је заједничка особина тих форми и облика да сви они представљају посебан тип организације (обавештајну организацију). Када још дубље зађемо у суштину обавештајне активности као организације, схватићемо да је то, у ствари, други назив за институционализацију ове активности чији облик називамо обавештајном службом.

Обавештајна служба је појам којим се описује организација која је задужена за прикупљање података и информација о потенцијалним изазовима, ризицима и претњама по државу, као и о носиоцима угрожавања. Реч је преваходно о тајним подацима и информацијама из различитих извора, а рад ове организације усмерен је претежно ка иностранству, док се подаци и информације могу прикупљати и на територији матичне државе. Поред њиховог прикупљања ова организација је задужена и за њихову обраду, чување и достављање државном естаблишменту. У неким случајевима овај тип организације задужен је и за планирање и извођење специјалних акција и операција ради пресецања активности којима неки ентитет насто-

¹ Hough Peter, *Understanding Global Security*, Routledge: Taylor and Francis Group, London, 2004, стр. 125.

ји угрозити безбедност и интересе матичне државе. Ова условно речено дефиниција (описног карактера) обавештајне службе одговарала је том појму током већег дела 20. века, док су државе биле једини актери међународних односа и док је обавештајна активност била њихово ексклузивно право. Падом Берлинског зида 1989. године и уједно завршетком хладног рата наступила је нова ера коју карактерише велики број сукоба и високи степен нестабилности и неизвесности. Свет се у периоду после хладног рата померио са биполарног на униполарни, када су САД остале као победник после распада СССР-а. Развојем трговине, економским кретањима у свету и јачањем неких других држава (Бразил, Индија, Кина, појавом ЕУ као актера на светској сцени и растом цене енергената због чега је и Русија почела свој повратак на глобалну сцену) створили су се услови за трансформацију света из униполарног у мултиполарни свет. Све већу улогу на глобалном плану имају различите врсте невладиних организација, мултинационалне корпорације, међународне организације и други колективитети који својим активностима обликују безбедносну слику света. Као последица претходно наведених појава и промена јављају се и приватни колективитети који различитим актерима (мултинационалним корпорацијама, државама, правним и физичким лицима) пружају услуге обавештајно-безбедносног карактера. Експанзија организација овог типа је посебно појачана после терористичких напада од 11. септембра 2001. године. Све те околности доводе до потребе редефинисања појма обавештајне службе и његовог усклађивања са новом ситуацијом на терену.

Обавештајна служба представља институционализовану или на други начин оформљену организацију чија је улога прикупљање, обрада и достављање информација обавештајног карактера заинтересованим странама (правна и физичка лица, међународне организације и њихове агенције, терористичке организације и мреже, криминалне организације и државе), чије организовање и функционисање није нужно легално и легитимно, а може подразумевати и предузимање активности које подразумевају активну офанзивну и дефанзивну заштиту интереса заинтересованих страна (специјалне акције и операције).

Александар Крштенић

Обавештајна активност може се посматрати и као процес који карактерише требовање и захтевање одређених типова информација, њихово прикупљање, обраду и дистрибуцију. Неки теоретичари сматрају и да посебне акције и операције чине саставни део овог процеса.

Да бисмо боље сагледали суштину и карактеристике обавештајног процеса, потребно га је укратко описати, издвојити његове најважније карактеристике и навести неке његове облике и методе.

Ако обавештајну активност посматрамо као процес, приметимо да је реч о веома комплексном процесу који има доста сложену структуру и велики број елемената који га чине. У делу рада у којем смо говорили о обавештајној активности као

организацији (тј. о обавештајној служби) рекли смо да обавештајна служба представља форму институционализације обавештајне активности. Разлог због којег поново наводимо чињеницу да је обавештајна служба форма институционализације обавештајне активности лежи у чињеници да она (обавештајни процес), у ствари, представља систематизовани и структурирани процес рада обавештајне службе. Узимајући у обзир чињеницу да је обавештајни процес веома комплексан, да овај појам није лако дефинисати, а имајући у виду чињеницу да је реч о процесу чији облик, структура и методологија зависе од многобројних фактора, у овом делу рада биће обрађене неке опште карактеристике, облици и методе од којих је сачињен овај процес. Једна од важнијих карактеристика овог процеса је и његова димензионалност (његова два нивоа у којима се он јавља) – стратешки и тактички. Посебна пажња биће посвећена разјашњењу разлике између ова два нивоа.

Обавештајна активност може се условно поделити на два нивоа – стратегијски (стратешки) и тактички, па ће на тај начин бити и обрађена. У вези с тим важно је рећи да је ова подела на два нивоа обавештајне активности проистекла из праксе, а да је прихваћена и у теорији. Приступ дефинисању два нивоа обавештајне активности који је примењен у овом раду преузет је из теорије и праксе САД, јер је ова тематика најдетаљније проучавана на простору Сједињених Држава.

Стратешка обавештајна активност, према теорији Сједињених Америчких Држава, представља знање и предвиђање света око нас, које обликује (условљава) акцију председника. Другим речима, стратешки ниво обавештајне активности је највиши ниво, који утиче на одлуке највиших органа неке државе. Према садржају стратешки ниво обухвата информисање највиших органа власти о ситуацији на националном и међународном плану, тј. о потенцијалним ризицима и претњама по државу и њене виталне интересе. Стратешки ниво се у теорији и пракси најчешће дели на два нивоа: унутрашњи и спољни. Ова подела је условна, а урађена је према критеријуму територијалности.

Стратешка обавештајна активност која покрива територију матичне државе усмерена је на прикупљање података и информација о потенцијалној штетној активности неког појединца или колективитета усмереној против уставног поретка и виталних вредности матичне државе. Колективитети који су могући носиоци угрожавања у овом случају могу бити различите врсте група или организација, које према месту настанка и статусу њихових припадника могу бити домаћег порекла или инфилтрирани (убачени из друге државе или од неког другог ентитета). Најчешћи типови ових колективитета су диверзантско-терористичке групе, организоване криминалне групе (наркодилери, трговци оружјем на црно, трговци белим робљем) и инфилтрирани припадници страних обавештајних служби.

Циљ обавештајне активности у овом случају јесте, са једне стране, прикупљање информација о претходно наведеним носиоцима угрожавања, њиховој мотивацији, намерама и обавештавање највиших органа власти, а, са друге стране, спречавање и пресецање њихових активности и њихово лишење слободе. Због тога што се овим типом обавештајне активности штити безбедност државе и њеног поретка, као и због тога што се она предузима на територији саме матичне државе, ову активност неки теоретичари називају безбедносни (или због супротстављања активностима страних обавештајних служби) и контраобавештајни рад (или активност).

До сада је ова активност посматрана као јединствена активност коју спроводи унутрашња обавештајна служба, односно служба безбедности.

Стратешка обавештајна активност усмерена ка иностранству усмерена је према другим државама и спроводи се најчешће на територији других држава. Основни циљ ове активности је прикупљање основних сазнања о потенцијалима и намерама других држава или других ентитета (међународних организација, интернационалних терористичких колективитета и сл.), као и да својим деловањем, на војном или неком другом плану, угрозе безбедност и националне интересе матичне државе. Поред тога, циљ рада обавештајне службе у овом случају јесте прикупљање података и информација које могу указати на потенцијалне промене на међународном плану и обавештавање највиших органа власти о томе, а ради доношења што ефикаснијих и ефективнијих планова и одлука од стране највишег нивоа власти, како би се држава што боље заштитила од потенцијалних претњи и што ефикасније искористила своје шансе на националном и међународном плану. За ову активност може се рећи да има два лица – војно и цивилно, јер се прикупљање сазнања од значаја за безбедност и одбрану земље најчешће дели између војних и цивилних обавештајних структура.

Када је у питању стратешка војна обавештајна активност, њени циљеви су:

- прикупљање обавештајних сазнања о војним капацитетима других држава;
- прикупљање обавештајних сазнања о намерама других држава и/или организација да војно угрозе безбедност матичне државе;
- праћење развоја нових технологија у области одбране;
- праћење и прогноза развоја безбедносне ситуације на регионалном и глобалном плану;
- прикупљање обавештајних сазнања о свим другим изазовима, ризицима и претњама које потенцијално могу угрозити одбрану земље (тероризам, економски изазови, ризици и претње, пролиферација оружја за масовно уништење и сличним).

Сви претходно наведени циљеви део су комплекснијег циља који подразумева извештавање највишег војног и државног естаблишмента о свим изазовима, ризицима и претњама који могу угрозити суверенитет и територијални интегритет земље и негативно утицати на одбрану земље.

Циљ цивилне стратешке обавештајне активности јесте прикупљање обавештајних сазнања економске, научне, политичке и безбедносне природе која се односе на потенцијалне изазове, ризике и претње по безбедност државе и остварење њених интереса. Основна сврха ове активности је спречавање потенцијално угрожавања безбедности државе од деловања из иностранства и заштита националних интереса државе ван њених граница. Прецизније речено, циљ ове активности јесте упознавање највишег државног естаблишмента са ситуацијом на међународном плану и њихово саветовање са намером да се дође до најбољих практичних политика чијом применом би се заштитили интереси и безбедност земље.²

² Видети опширније у: Крштенић Александар, мастер рад: Обавештајна анализа и нова слика света у ери глобализације: Савремени изазови, ризици и претње и развој обавештајно-аналитичких метода, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2012, стр. 16–17.

Тактичка обавештајна активност односи се на много ужи простор, бојно поље или сцену/простор операције и услове и догађаје на њој. Други назив за овај тип активности у жаргону војних командира је „ситуациона свест“. Поред примене у војним акцијама и операцијама, овај ниво обавештајне активности заступљен је и у цивилним безбедносним структурама; примера ради приликом извођења широког спектра полицијских акција и операција, укључујући и акције и операције заштите важних личности и објеката.

Основна разлика између ова два нивоа обавештајне активности садржана је у нивоу органа који тражи информације; у овом случају реч је о тактичко-оперативном нивоу који чине команданти на терену или у штабу (ако је реч о операцији већег обима или акцији већег обима и значаја). Поред ове разлике веома је важна и разлика у типу обавештајних сазнања која се прикупљају. Претходно наведену разлику најлакше је уочити ако анализирамо питања која служе као водилца за прикупљање информација у једном и у другом случају. У случају стратешке обавештајне активности доминантна су питања: КО, ШТА и ЗАШТО, док су за тактички ниво карактеристична питања КО, ШТА, КАДА и КАКО?³. Наравно, овакво виђење ствари је упрошћено, али је потребно како би се видела разлика између стратешког и тактичког нивоа ове активности. Ова разлика проистиче из разлике у потребама које су у случају тактичке обавештајне активности ограничене на обавештајна сазнања која ће омогућити командантима да акцију или операцију изведу на најефикаснији и најефективнији начин. То практично значи да је циљ сваке акције да се успешно изврши, уз што мање губитака (са посебним тежиштем на минимизацији цивилних жртава). Претходно наведени циљ постиже се добро изведеним обавештајним активностима ради прикупљања информација и података о конкретној претњи којој се треба супротставити, тј. о мети напада. У зависности од типа акције или операције – офанзивна (нападачка) или дефанзивна (одбрамбена) – подаци и информације који се у овом случају могу прикупљати у начелу су следећи:⁴

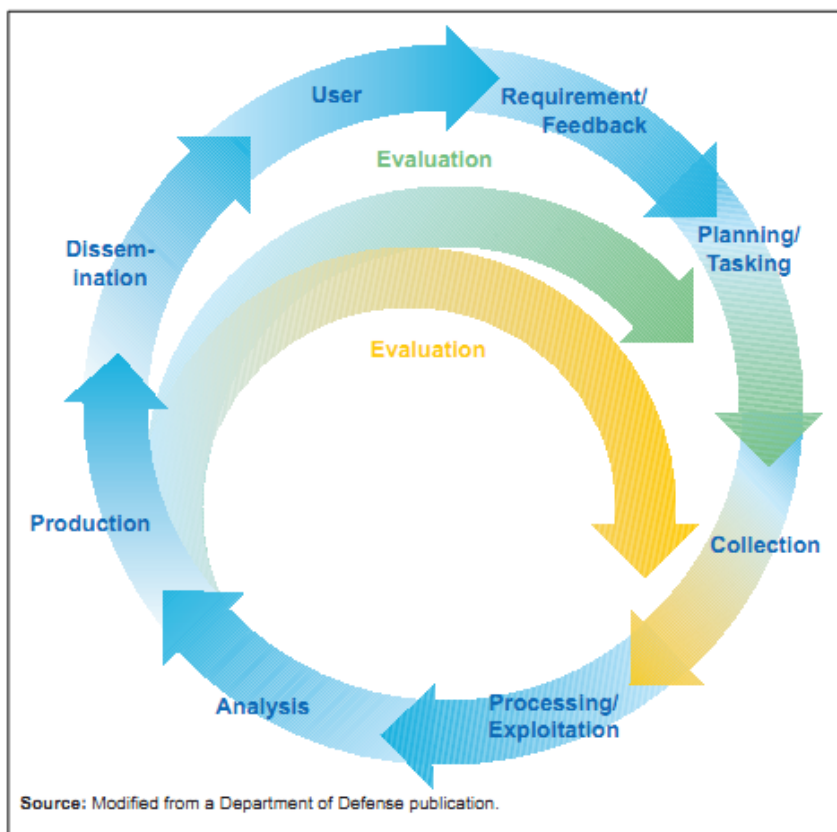
- подаци о непријатељу и његовим потенцијалима,
- подаци и информације који помажу у идентификацији конкретне мете напада,
- метеоролошки услови и друге карактеристике бојишта или оперативног поља,
- сазнања о начину извршења – тактици носиоца угрожавања (*modus operandi* sistem),
- временски оквир у којем ће се остварити претња,
- друга потребна сазнања за успешно извршење акција и операција у зависности од њиховог типа и подтипова (антитерористичке, војне, полицијске, заштита важних личности и објеката и сл.).

Сам процес рада обавештајне службе назива се обавештајни циклус и он ће у свом традиционалном облику бити описан у даљем тексту.

Обавештајни циклус јесте циклични процес који обухвата низ активности (од прикупљања података до њихове обраде и дистрибуције крајњим корисницима). На слици 1. шематски је приказан обавештајни циклус:

³ Karmon Ely, „The Role of Intelligence in Counterterrorism“, *The Korean Journal of Defense Analysis*, Seoul, Spring 2002.

⁴ Крштенић Александар, *Исто*, стр. 17.

Слика 1 – Луца Крузан: *Intelligence Essentials for Everyone*

На слици 1 представљени су елементи обавештајног циклуса, а у наставку текста биће више речи о фазама обавештајног циклуса које инкорпорирају елементе из шеме. Обавештајни циклус најчешће се састоји од следећих фаза:

1. Фаза утврђивања обавештајних потреба (доносиоци одлука, самостално или по и/или у сарадњи са руководиоцима обавештајних структура одређују опсег информација које је потребно прикупити).

2. Фаза преношења обавештајних захтева од стране политичких одлучилаца обавештајним структурама.

3. Фаза планирања и организовања обавештајног истраживања (избор методологије рада).

4. Фаза прикупљања сирових обавештајних информација.

5. Фаза анализе и обраде сирових обавештајних информација.

6. Фаза израде завршних обавештајних докумената.

7. Фаза дистрибуције обавештајних докумената крајњим корисницима (дисеминација).

Фаза утврђивања обавештајних потреба је фаза у којој непосредно учествује политички естаблишмент. У зависности од стратешких националних интереса и приоритета у спољној политици или неких конкретних спољнополитичких акција, они доносе одлуке о тренутним и дугорочним обавештајним потребама. У том смислу, политички естаблишмент доноси одлуку о предмету обавештајног истраживања ради прибављања обавештајних сазнања, неопходних за успешно спровођење активности на спољнополитичком плану.

Фаза преношења обавештајних захтева је фаза у којој политички естаблишмент преноси своје захтеве обавештајним службама путем директног контакта са њиховим руководиоцима. Естаблишмент који је надлежан за доношење одлука на највишем нивоу упознаје обавештајне стручњаке са својим обавештајним потребама и износи им конкретне захтеве. Захтеви и потребе који су утврђени овим путем представљају улазну информацију за фазу планирања и организовања обавештајног истраживања. Са друге стране, ово није први контакт између оних који доносе политичке одлуке и руководиоца обавештајних служби, јер у појединим случајевима постоји контакт између ових субјеката још у фази одређивања обавештајних потреба (кризне ситуације, на основу законом утврђених овлашћења и у неким другим специфичним ситуацијама).

Фаза планирања и организовања представља темељну фазу обавештајног циклуса, јер се у њој разматрају и процењују захтеви политичког естаблишмента што обавља руководство обавештајне службе. Процена захтева мора бити искључиво техничке природе, јер би у супротном дошло до мешања обавештајних служби у посао политичког естаблишмента. Такав сценарио могао би бити посебно опасан, јер би у том случају обавештајне службе биле у позицији да воде спољну политику државе. Процена техничке природе подразумевала би схватање значаја проблема за спољну политику државе, као и схватање сопствене улоге у могућем решавању проблема. Дакле, за ову фазу је најважније процењивање обавештајних потреба, посебно оних које се односе на националну безбедност или спољнополитичку ситуацију. Такође, ова фаза може бити покренута и на основу интерних сазнања и потреба обавештајне службе, а у том случају служба је дужна да обавести политички естаблишмент о новом обавештајном проблему. Ова фаза служи за одређивање конкретне методологије рада, за одређивање извора који ће бити ангажовани на прикупљању података, потребних материјалних и других ресурса за прикупљање података, као и временског оквира у којем треба извршити обавештајно истраживање.

Фаза прикупљања сирових обавештајних информација је фаза у којој су ангажовани сви капацитети обавештајне службе ради прикупљања обавештајних информација. У овој фази користе се сви могући извори информација како би се дошло до обавештајних сазнања (агенти, агентурне мреже, техничка средства за прикупљање информација, отворени извори). Посебна пажња у овој фази посвећује се квалитету извора информација, проверености информација, заштити информација, као и начину достављања информација организационим јединицама обавештајне службе надлежним за њихово тумачење и даљу обраду (управа за анализу, одељење за анализу, аналитичка група, аналитички центар и сл.).

Фаза анализе и обраде сирових обавештајних информација је фаза у којој се прикупљени подаци класификују, процењују, анализирају, интерпретирају и обједињују. У овој фази се прикупљени подаци интерпретирају и од њих се стварају обаве-

штајне информације које се онда разврставају по својој природи и значају. Ове информације по својој природи могу бити политичке, војне, економске, техничко-технолошке, криминалистичке, биографске и друге природе. Ове информације се по значају могу разврстати на оне од стратегијског значаја и друге. Разврстаним информацијама се кроз анализу, процењивање, интерпретацију и обједињавање даје сасвим нова форма, која је неопходна за израду завршног обавештајног производа (документна различите типологије – анализе, процене, обавештајне студије и сл.). Ова фаза подразумева и континуирану евалуацију планирања и организације обавештајног истраживања и самог прикупљања сирових обавештајних информација.

Фаза израде завршних обавештајних докумената је фаза у којој се ангажовањем најстручнијих кадрова обавештајне службе, аналитичких тимова или других специјализованих аналитичких организационих јединица стварају завршни обавештајни производи у виду докумената. Обавештајне студије и друге врсте завршних обавештајних докумената представљају скуп систематизованих обавештајних сазнања, која имају пресудну улогу у процесу доношења одлука од стране политичког естаблишмента.

Фаза дистрибуције обавештајних докумената је фаза у којој се, на поуздан и безбедан начин, коначне верзије обавештајних докумената достављају политичком естаблишменту. Начин достављања зависи од многобројних фактора (осетљивости самих докумената, хитности, расположивих комуникационих потенцијала и сл.). У зависности од осетљивости информација садржаних у обавештајним документима, документи могу бити прослеђени различитим каналима комуникације. Према типу канала могу бити директни и индиректни. Директни канал комуникације подразумева директно достављање обавештајних сазнања личним контактом између обавештајних стручњака и политичког естаблишмента.⁵ Индиректни канали комуникације су они канали који подразумевају употребу неког система везе и они могу бити:

- заштићена телефонска линија (најчешће земаљска или сателитска) која обухвата и телефонске апарате и факс;
- мрежни начин комуникације (путем интерних или екстерних ИКТ система, заснованих на интернет протоколу или неком сличном решењу). Тако, на пример, у САД постоје специјални интернет портали за размену информација (Intellipedia);
- поверљива поштом (директна пошта), која се данас ретко примењује (углавном у случајевима када су други путеви доставе потенцијално компромитовани).

Важно је напоменути да индиректни комуникациони канали подразумевају примену посебних система заштите информација који подразумевају кодирање садржаја обавештајног документа. Системи који су данас у употреби засновани су на примени посебних система заштите заснованих на примени криптографских и стеганографских техника.

Сам обавештајни циклус подразумева и постојање повратне спреге која подразумева да процес никада није завршен, већ крај једног циклуса представља улаз за други циклус. Такође, повратна спрега омогућава добијање повратне информације о ефикасности и ефективности обавештајне активности. Да би обавештајни циклус био адекватно објашњен потребно је још укратко описати методологију која се примењује у аквизицији сирових обавештајних података.

⁵ Видети опширније у: Савић Андреја, *Обавештајне службе и национална безбедност*, Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет, Крагујевац, 2006, стр. 87–90.

Методологија прикупљања обавештајних информација, методе које су овде наведене, класификоване су према хибридној класификацији, која се заснива на типологији извора информација и техникама њиховог прикупљања. То су методе које се примењују у аквизицији обавештајних сазнања:

- ХУМИНТ (HUMINT – Human Source Intelligence) јесте метод прикупљања обавештајних информација, коришћењем људских извора. Реч је заправо о методологији рада која подразумева прикупљање обавештајних информација помоћу инфилтрираних оперативаца или инфилтрираних агената и агентурних мрежа у структуре страних држава и непријатељских организација, као и о коришћењу конзуларних представника и другог дипломатског особља ради прикупљања обавештајних сазнања. Циљ овог начина рада јесте прикупљање најширег спектра информација које могу бити војне, економске, политичке, биографске и безбедносне природе, а од значаја су за националну безбедност и заштиту интереса матичне државе. Иначе, ова методологија рада представља најстарији начин доношења до обавештајних сазнања, а у историји је оставила дубок траг и за сада се сматра да је није могуће заменити у потпуности неком другом методом. Посебан значај (и ефикасност) ове методологије могуће је уочити у случајевима када је потребно доћи до најтајнијих информација;

- ОСИНТ (OSINT – Open Source Intelligence) представља методологију прикупљања обавештајних информација из отворених извора. Овим начином прикупљања информација обухваћене су оне информације које су доступне у различитим врстама медија и публикација (радио и телевизијски програм, интернет), штампани медији (дневне новине, недељници, часописи) и разне врсте публикација (стручне и научне публикације);

- СИГИНТ (SIGINT – Signal Intelligence) сматра се једном од најкомплекснијих и најважнијих методологија прикупљања обавештајних информација у данашње време. У обавештајној заједници САД овој методологији се даје предност у односу на све друге. Њоме се пресећу различите врсте сигнала страних влада, организација и појединаца. Ова методологија има две поткатеорије КОМИНТ и ЕЛИНТ;

- КОМИНТ (COMINT – Communications Intelligence) представља прикупљање обавештајних информација пресретањем, обрадом и анализом електронских комуникација страних влада, организација и појединаца (овде се не убрајају телевизијски и радио-пренос). Комуникације које се пресећу могу потицати из различитих извора (фиксни телефони, мобилни телефони, ручне и фиксне радио-станице, интернет и друге мрежне комуникације). Информације које се најчешће прикупљају овим путем су војне, безбедносне, дипломатске, политичке, економске, па и биографске природе;

- ЕЛИНТ (ELINT – Electronics Intelligence) представља прикупљање обавештајних информација пресретањем сигнала који нису комуникационе природе. Ти сигнали могу бити из различитих извора (радарски системи, свемирски и ваздухопловни системи и слично);

- ИМИНТ (IMINT – Imagery Intelligence) представља методу прикупљања обавештајних информација коришћењем опто-електронских система за снимање предмета од интереса. У овом случају најчешће се користи аерофото снимање, а обавештајне информације могу бити различитог карактера (најчешће се ради о информацијама географске природе или о информацијама које се односе на активности страних држава – њихових војски или организација);

• МАСИНТ (MASINT – Measurement and Signature Intelligence) представља прикупљање обавештајних информација техничким средствима која нису обухваћена СИГИНТ методологијом. Реч је најчешће о примени активних техника за прикупљање информација чији се принцип рада заснива на различитим врстама мерења и на „хватању“ електромагнетног потписа. Електромагнетни потпис представља одређени тип електромагнетне емисије коју својим радом могу произвести различити технички системи. Ова методологија рада обухвата коришћење сензора различите врсте како би се дошло до обавештајних информација. Обавештајне информације прикупљене овим путем су војно-техничке природе и могу указивати на постојање и развој одређеног типа оружја у некој потенцијално непријатељској земљи (нпр. нуклеарно, хемијско и биолошко оружје) од стране њене владе или неке организације која делује на њеној територији и са ње (терористичке организације).⁶

Пошто је описан и разјашњен обавештајни процес са свим елементима и карактеристикама које обухвата, потребно је описати и актуелни безбедносни контекст, који својим карактеристикама утиче на развој обавештајне активности и обавештајних служби.

Савремени изазови, ризици и претње и нови безбедносни контекст

Као што је већ речено, живимо у свету који карактерише велики број промена и нестабилности. Хладни рат завршен је 1989. године, а распао се и СССР. Ове промене довеле су до комплексног прекомпоновања међународне сцене. Распад Совјетског Савеза, пад Берлинског зида и криза која је обухватила простор СССР-а и других бивших социјалистичких држава створили су услове за прекомпоновање снага на глобалном плану. Уместо дотадашњег биполарног света, који је карактерисао велики број мањих сукоба и равнотежа снага између САД и СССР, долази до тога да САД остају једина светска суперсила. Такође, распад СССР-а означио је крај и блоковске поделе света. На међународном плану остао је само један блок – НАТО. Све то означило је транзицију из биполарног света у униполарни свет. Та транзиција из биполарног света у униполарни није прошла „глатко“, обележена је великим бројем крвавих сукоба. Рат на простору бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) представљао је карактеристичан пример. У овом рату дошло је до насилне разградње СФРЈ на независне државе: Савезну Републику Југославију, Босну и Херцеговину, Хрватску, Словенију и Бившу Југословенску Републику Македонију (БЈР Македонију). Сукоби су трајали од 1992. до 1995. године, однели велики број живота и произвели више стотина хиљада избеглица и расељених лица.

Поред већ наведених сукоба одвијали су се и многи други сукоби широм света. Тај период униполарног света обележила је појава нових изазова, ризика и претњи и развој традиционалних претњи. Неизвесност је порасла услед деловања различитих фактора. Поред традиционалних војних претњи – ратова и других врста оружаних сукоба (углавном ниског интензитета), све чешће се јављају и друге претње. Такође, економски развој и развој информатичких и других технологија довео је и до појаве

⁶ Krizan Lisa, *Intelligence Essentials for Everyone*, Joint Military Intelligence College, Washington D.C., 1999, стр. 11.

нових актера на међународној сцени, као и нових изазова, ризика и претњи. Нови актери су последица развоја у различитим областима (економија, трговина, технологије, индустрија, наука и слично) и за њих је карактеристична такозвана мека моћ (насупрот војној или тврдој моћи како се обично назива моћ која карактерише јаке државе). Ти актери су многобројни (међународне организације, међународне невладине организације, невладине организације, мултинационалне корпорације, а има и других). Поред ових нових актера које је изнедрила тзв. мека моћ (знање, економска моћ, дипломатија и друге форме политичке моћи које им омогућавају утицај на креирање светских процеса и промена на глобалном нивоу), она је уједно помогла и све већу присутност и утицај неких других држава на међународном плану. Поред Сједињених Америчких Држава, све већу моћ имају и државе БРИК-а (Бразил, Русија, Индија и Кина). Цела та ситуација додатно усложњава безбедносни контекст. Поред тога што и даље постоји вероватноћа избијања оружаних сукоба, како на регионалном, тако и на глобалном плану (вероватноћа великог сукоба светских размера је релативно ниска, али постоје бројне потенцијалне конфликтне тачке, а на глобалном плану присутан је релативно велики број жаришта), све више долази до тога да су други облици угрожавања актуелнији и вероватноћа њиховог испољавања је знатно већа.⁷ Поред директних последица глобализације, на промену ситуације утиче и чињеница да је појавом нових актера на међународној сцени (укључујући и развој нових сила и повратак неких старих на глобалну сцену) дошло до постепене трансформације света из униполарног у мултиполарни. Све те промене и све веће неједнакости у економском развоју, уз бројне друге факторе, доводе до развоја низа нових облика угрожавања – нових ризика и претњи. Сви ти ризици и претње, поред класичног војног карактера, имају и политички, економски, еколошки, социјетални, а у новије време све више се говори и о сајбер карактеру. Реч је, заправо, о њиховој класификацији, према узроцима и сектору који погађају, на: економске, политичке, војне, социјеталне, еколошке и сајбер претње. У данашње време посебно место међу безбедносним претњама заузимају тероризам и различити облици организованог криминала. Тероризам представља претњу која је карактерисала 20. век и почетак 21. века. У намери да проценимо претњу коју чине тероризам и различити облици организованог криминала (укључујући и пролиферацију оружја за масовно уништење и другог оружја) на почетку 21. века потребно је прво сумирати доминантне трендове последње деценије 20. века.

Тероризам последње деценије 20. века карактерише смањење броја инцидената у свету, али и повећање квалитета напада, као и смртности самих напада.

Самоубилачки напади, као и напади аутомобилима-бомбама карактеристични су модус операнди терористичких колективитета у овом периоду. Примери ове врсте терористичких напада су многобројни, а најкарактеристичнији и неки од најопаснијих терористичких напада овог типа су:

- први терористички напад на Светски трговински центар 26. фебруара 1993. године (САД, Њујорк), који је изведен камионом-бомбом, а у њему је живот изгубило 6 људи и рањена су 1042 човека. Циљ овог напада који је извела Ал Каида био је рушење оба торња Светског трговинског центра како би се показала немоћ САД;

⁷ Gutjahr M.H. Melanie, *The intelligence Archipelago: The Community's Struggle to Reform in a Globalized Era*, Joint Military Intelligence College, Washington D.C., 2005, стр. 127.

- терористички напад у подземној железници у Јапану (Токио) 20. марта 1995. године, који по начину извођења није био у складу са доминантним модусом операнди терористичких колективитета тога доба. Овај терористички напад извела је секта Аумшинријко испуштањем отровног гаса сарина у подземној железници. Последица овог напада била је смрт тринаест људи и рањавање 5500 људи, а циљ је био обарање владе и постављање Шоко Асахаре (вође ове секте) на чело нове;

- терористички напад на амбасаду САД у Танзанији 1998. године, који је извео Египатски исламски џихад, користећи камион-бомбу. Ова акција имала је за последицу 11 мртвих и 85 повређених.⁸

Листа терористичких напада током деведесетих година двадесетог века много је дужа, а њихове последице су велике (више стотина мртвих и више хиљада повређених и огромна материјална штета). Индиректну штету ових активности (политичке последице, индиректне економске последице и слично) није могуће квантификовати, али је засигурно већа од директних последица.

Поред тероризма и организовани криминал је имао одређену улогу у обликовању безбедносног контекста деведесетих година двадесетог века. У овом периоду организовани криминал се ширио попут пандемије. Илегална производња и трговина наркотицима, трговина људима и пролиферација оружја и муниције обележили су овај период. Велики број ратних сукоба посебно је допринео развоју и ширењу организованог криминала. Балканска рута којом су наркотици улазили преваходно у земље ЕУ посебно се развијала у овом периоду. Улогу главних играча на простору југоисточне Европе заузели су албански наркокартели. Наркокартели са простора бивше СФРЈ имали су такође велику улогу у региону. Највећа опасност у периоду 90-их година двадесетог века представљала је руска мафија. Ова организована криминална структура сложене архитектуре, представљала је посебну опасност због више фактора. То су:

- руска мафија настала је махом од бивших припадника совјетске тајне службе КГБ и наследила је велики део обавештајне инфраструктуре и контаката из периода бившег СССР-а широм света;

- добра повезаност и широки спектар криминалних активности (илегална производња и трговина наркотицима, илегална трговина лековима, илегална трговина оружјем, илегална трговина оружјем за масовно уништење, уцене, убиства, трговина људима и сличне активности);

- тешкоћа продора безбедносних служби у њене редове;

- строго придржавање чланова ове мафијашке организације закона ћутања (ОМЕРТА).

Ове карактеристике представљају само део карактеристика и потенцијала који руску мафију чине тако опасном организацијом.

Слична опасност претила је и прети и од мексичког и колумбијског наркокартеља, јапанских тријада и неких других азијских криминалних организација. У борби против ових криминалних колективитета највећу улогу играле су Сједињене Америчке Државе, јер је њихова територија била највише погођена активностима ових

---

⁸ Крштенић Александар, мастер рад: Обавештајна анализа и нова слика света у ери глобализације: Савремени изазови, ризици и претње и развој обавештајно-аналитичких метода, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2012, стр. 37.

колективитета. Већ у том периоду било је могуће увидети опасност од удруживања организованог криминала и тероризма.

На простору југоисточне Европе велику моћ добили су албански наркокартели. Ове криминалне организације успоставиле су сарадњу са многобројним светским наркокартелима. Поред трговине наркотицима веома важне изворе прихода за ове организације представљале су и трговина људским органима, трговина људима и трговина оружјем. Албанске организоване криминалне групе и организације су своја финансијска средства користиле за финансирање сепаратистичких тежњи на Косову и Метохији. Велики број терористичких акција и операција које је изводила Албанска национална армија (АНА), делујући под различитим псеудонимима (УЧК, ОВПБМ), финансиране су средствима зарађеним организованим криминалним активностима. Највећи број тих активности одвијао се у периоду од 1996. године до 2000. године, а у нешто измењеном облику настављају се и до данашњих дана.

Поред претходно набројаних примера, постоје и многи други који говоре у прилог чињеници да је организован криминал све више ојачао у овом периоду на глобалном нивоу. Такође, бројни су и примери оружаних сукоба и терористичких активности које су финансиране организованим криминалним активностима. Веза између организованог криминала и тероризма постала је у овом периоду све тешња, разноврснија и опаснија. Почела се први пут појављивати реална опасност да терористички колективитети дођу до најсавременијег наоружања, укључујући и оружје за масовно уништење. Доказ претходно наведеног је и огромна количина наоружања из арсенала бившег СССР-а које је после његовог распада завршило на црном тржишту. Посебно опасну претњу представља интернационални тероризам. После терористичких напада 11. септембра 2001. године на циљеве у САД ова претња је секуритизована у готово свим државама света и заузима једно од прва три места у њиховим стратешким документима. Предузети су и бројни напори да се створи посебни правни оквир на свим нивоима (од националног до међународног) који пружа веће слободе носиоцима борбе против тероризма, а на штету људских права и слобода. Да би се створила боља представа о самим нападима од 11. септембра 2001. године, овде је извршена њихова кратка анализа.

Терористички напади 11. септембра 2001. године представљају прекретницу у савременом тероризму. Први пут у историји изведена је тако сложена и добро координирана терористичка операција. Напад је представљао велико стратешко изненађење за администрацију САД и њен безбедносни апарат. До великих пропуста на безбедносном плану дошло је због слабости коју је показао обавештајни систем. Како је наведено у различитим извештајима, слабости које су довеле до успешног извршења терористичких напада последица су недостатка квалитетних и правовремених обавештајних информација, као и погрешних безбедносних процена. Наиме, сви индикатори (који су засновани на обавештајним сазнањима) указивали су на то да ће доћи до великих терористичких напада на америчке циљеве, али ван територије САД. Била је позната и чињеница да ће Ал Каида организовати и извршити те акције. Поред тога, сам начин извршења измакао је обавештајној заједници САД. Сви ти пропусти у обавештајном и безбедносном раду, уз релативну рањивост ваздухопловне инфраструктуре, довели су до успешног извршења терористичких напада. Ове нападе извела је Ал Каида под вођством Осаме бин Ладена.

Терористички напади изведени су тако што су прво отета четири авиона која је требало да буду употребљена за нападе на Пентагон и Светски трговински центар, а мета четвртог авиона требало је да буде Бела кућа. Четврти авион није стигао до своје мете, јер су се путници побунили против отмицара. То је био највећи терористички акт у светској историји, изведен конвенционалним оружјем, који је према карактеристикама својих мета и циљевима представљао први стратегијски терористички напад.

Слабости безбедносно-обавештајне заједнице САД у овом случају показале су се кобним по безбедност САД, а односиле су се на:

- лошу координацију међу обавештајним и безбедносним службама (сарадња између ЦИА, НСА и ФБИ није била на потребном нивоу, што се посебно огледало у неадекватној и недовољној размени информација, а према истрази Комисије за истраживање 11. септембра из САД управо је то био један од основних разлога због којих је дошло до успешног извршења терористичких напада);
- немогућност ефикасног обавештајног продора у структуру Ал Каиде;
- лошу координацију служби које делују на територији САД и на пословима безбедности (ФБИ, ЦИА, царина, аеродромско обезбеђење и других служби);
- недостатак капацитета на централном нивоу обавештајно-безбедносне заједнице за анализу у реалном времену.

Ови терористички напади довели су до проглашења тзв. рата против тероризма, који је објавио амерички председник Џорџ Буш. Рат је започео нападима на Авганистан (2001. године) и Ирак (2003. године), а као изговор за напад послужило је помагање тероризма од стране ових двеју држава. Промене које су уследиле као последица терористичких напада заувек су оставиле трага у глобалној безбедносној политици. После ових инцидената тероризам је секуритизован у највећем броју стратешких докумената земаља широм света, а и међународних организација. Као последица тога донесени су и ригорозни закони и други правни акти који су знатно ограничили људска права и слободе. Такође, отворена су врата и за повећање обима сарадње и размене информација које се тичу савремених безбедносних претњи (међу којима тероризам заузима прво место). После 10 година рата у Авганистану (и уједно 10 година од 11. септембра 2001. када је у терористичким нападима погинуло 3000 људи у САД), успешно је лоциран и ликвидирао Осам бин Ладен. Наиме, он је лоциран у Пакистану, у месту надамак главног града Исламабада. У раним сатима 2. маја 2011. године амерички специјалци – СЕАЛ-тимови (тим 6) упали су у његово утврђење и тамо га ликвидирали. Акција је извршена по наређењу Барака Обаме (актуелног председника САД).

После смрти Осаме бин Ладена Ал Каида је најављивала одмазду. До озбиљнијих инцидената није дошло. Вођство Ал Каиде преузео је Ал Завахири, а Ал Каида је, захваљујући својој специфичној организационој структури, успешно опстала. Да подсетимо, Ал Каида је такав тип организације који у себе имплементира комплексну мрежну и ћелијску структуру. Ова терористичка мрежа обухвата велики број других терористичких организација.

Велики број стручњака и истраживача у овој области сматра да се организациона структура Ал Каиде најлакше може упоредити са неком врстом франшизе. Начин на који је организована Ал Каида допринео је томе да ова организација преживи тешке губитке. Наставак озбиљнијих операција Ал Каиде могуће је оче-

кивати по окончању консолидације њених редова. Сви индикатори говоре у прилог томе да рат против тероризма није добијен. Ал Каида широм света преко својих ћерки организација (терористичких мрежа и организација) успешно изводи своје активности.

Може се закључити да су савремени изазови, ризици и претње (попут тероризма и организованог криминала) распрострањени широм планете. Такође, постаје све јасније и да се ове две претње све више преплићу и остварују све сложеније везе, као и да се стално развијају и прилагођавају новим околностима. Те нове околности подразумевају и експлоатацију интернета и других телекомуникационих технологија ради комуникације, медијске промоције, прикупљања информација и логистичке подршке операцијама. Са таквом флексибилношћу опасност од терористичких колективитета и њихова снага само ће расти и развијати се и у будућности.⁹

Проблеми обавештајних служби у новом безбедносном контексту

Као што је већ констатовано у претходним поглављима овог рада дошло је до великих промена на глобалном плану. Организовани криминал и тероризам постали су глобалне претње број један и, као такве, нашле су се у највећем броју стратешких докумената различитих међународних организација и највећег броја држава. За разлику од периода хладног рата у којем су све варијабле које одређују међународне односе и безбедност биле релативно познате, дошли смо у еру неизвесности, непредвидљивих и асиметричних претњи. Тероризам и организовани криминал представљају две најкарактеристичније савремене претње. Из претходног излагања постаје јасно да су се обавештајне службе нашле у потпуно новим околностима за које нису адекватно припремљене. Захваљујући тој неприпремљености и неприлагођености новим околностима данас можемо говорити о две групе проблема са којима се суочавају обавештајне службе. Прву групу проблема представљају они који су по свом извору унутрашње природе, док се у другу групу сврставају проблеми спољне природе. Ова подела је условна, јер се у раду служби јављају негативни ефекти који су последица комбинованог негативног утицаја обе групе проблема. Такође, спољни проблеми условљавају промене у самим службама, а свака некомпатибилност (неадекватна покривеност) одговарајућег спољног проблема може се посматрати као унутрашњи проблем.

Под проблемима унутрашње природе подразумевају се проблеми организационе и методолошке природе, као што су:

- Недовољна флексибилност организације у прилагођавању новим околностима (недостатак иновативног размишљања, неприлагођеност концепту организације која учи).
- Недостатак материјалних ресурса и ограниченост финансија.
- Недовољна отвореност и спремност за сарадњу и размену информација.

⁹ Видети опширније у: Крштенић Александар, мастер рад: Обавештајна анализа и нова слика света у ери глобализације: Савремени изазови, ризици и претње и развој обавештајно-аналитичких метода, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2012, стр. 34–40.

• Проблеми кадровске политике (већина кадрова је потекла махом из традиционалних друштвено-хуманистичких научних дисциплина: права, социологије, историје, психологије, економије, филозофије, филологије). Проблем са традиционалним дисциплинама је њихова нефлексибилност и недовољна специјализација и осетљивост за безбедносну проблематику, као и чињеница да се у неким од њих (попут права и донекле економије) одвијају сувише брзе промене, те стечена знања брзо застаревају. Велики број кадрова у службама потиче још из периода хладног рата, те имају тешкоће да се прилагоде ери брзих промена, неизвесности и непредвидљивости. Такође, имају озбиљних проблема са применом информационих технологија у свом раду, као и са познавањем страних језика. Велики проблем представљају неадекватни програми усавршавања кадрова (у самим институцијама и изван њих), а често се јављају и проблеми приликом селекције адекватних кадрова који могу бити последица различитих фактора.

• Проблеми методолошке природе – под овим проблемима подразумевају се сви они недостаци и слабости које се односе на методологију рада: коришћење неадекватних и застарелих методолошких поступака у аквизицији и анализи обавештајних сазнања, недовољни капацитети за обраду сувише велике количине података који долазе из великог броја извора, чији број бележи константан раст услед појаве нових извора, проблеми везани за квалитет извора информација, проблеми комуникационе природе (услед непостојања капацитета за превођење са неких језика и тумачење информација), технички и други проблеми који могу утицати на правременост доставе готових обавештајних производа и на њихов квалитет.¹⁰

Проблеми спољне природе су:

- Сувише брзе промене на глобалном плану.
- Економска криза, осиромашење и презадуженост великог броја држава.
- Организације које се баве организованим криминалом и тероризмом нису погођене економском кризом и имају могућности за ширење својих активности.

- Државне границе под дејством многобројних фактора постају све порозније (посебно када је у питању илегална трговина наркотицима, оружјем, људима и људским органима).

- Тероризам и организовани криминал постали су интернационални, та интернационализованост тероризма и организованог криминала огледа се како у просторном смислу (јер је обухваћена цела планета), тако и у погледу порекла носилаца терористичких и криминалних активности (интернационално – представници свих раса и народа укључени су у ове колективитете, па су у комуникацији заступљени многи језици);

- Све већа распрострањеност интернета и других система и мрежа и премрежаност готово читаве планете створили су потпуно ново тржиште на којем се одвијају и илегалне трансакције, које је тешко контролисати и пратити (трговина оружјем, уговарање различитих илегалних активности, финансијске трансакције и прање новца).¹¹

¹⁰ Погледати опширније у: De Valk Gustav Guillaume, *Phd Thesis: Dutch Intelligence: Towards a Qualitative Framework for Analysis*, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 2005, стр. 79–90.

¹¹ Погледати опширније у: Weimann Gabriel, *Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenges*, United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 2006, стр. 7–24.

- Активно присуство терористичких и криминалних организација на интернету и експлоатација интернета ради комуникације, пропаганде, логистичке подршке операцијама у физичком свету, као и спровођење различитих активности.
- Појава сајбер криминала и сајбер тероризма, као и развој других претњи на интернету, које могу изазвати последице у реалном свету.
- Недовољно развијена свест политичких елита и шире јавности о значају обавештајних служби и начинима добре управе овим системима.
- Постојање све већег броја актера који се баве обавештајним радом, а чије намере често није лако открити.
- Непредвидљивост савремених изазова, ризика и претњи и њихове међусобне условљености.
- Савремене терористичке организације и неке криминалне организације прилично су отпорне на продоре (што је последица како њихове сложене структуре, тако и неких других фактора који се сматрају организационом културом).
- Проблематика која додатно оптерећује службе земаља у транзицији:
  - проблем недовољне развијености и институционализованости система националне безбедности и механизма за контролу и координацију служби;
  - изражени недостатак финансија;
  - изражени политички притисци на службе;
  - подложност утицајима страних држава и организација;
  - ниво свести код политичких елита о значају служби и њиховој улози у заштити државе најчешће је веома низак, а праћен је и недостатком политичко-безбедносне културе услед чега долази и до злоупотреба служби и њихових информација;
  - системска корупција.

Када имамо у виду све проблеме са којима се суочавају службе постаје јасно да је то велики број проблема који могу изазвати озбиљне последице по безбедност државе. Јасно је да се ови спољни и унутрашњи проблеми међусобно преплићу и да између њих постоји узрочно-последична веза. Рецимо, проблеми везани за методологију условљени су развојем претњи и променама контекста, а тиме су и методе (које су биле веома ефикасне у неком претходном периоду) сада постале застареле и неадекватне. Брзина промена у свету условила је потребу брзе обраде података (који морају бити обрађени и дистрибуирани кориснику у реалном времену), а велики број обавештајних извора додатно је увећао количину података које је потребно обрадити. Додатни проблем настаје због тога што је веома тешко доћи до оних правих, кључних информација које омогућавају склапање правог мозаика (јасне обавештајне слике). На превазилажење проблема и недостатака у раду служби посебан утицај има и финансијски моменат, јер економска ситуација великог броја држава је изузетно тешка. Политички моменат је такође кључан. Да би се превазишли ови проблеми потребно је упоредо решавати и економске и друге проблеме и реформисати службе у складу са најбољом праксом. Проблеми су постали константа, која ће се увек појављивати као последица настанка нових промена и потреба за њиховим адресирањем.

Закључак

Обавештајне службе представљају веома важне институције чија је примарна улога заштита државе од потенцијалних претњи. Своју улогу ове институције остварују преваходно прикупљањем, обрадом и дистрибуцијом информација које се тичу националне безбедности и заштите националних интереса највишем државном естаблишменту. Информације прикупљене на овај начин служе као водилца политичким структурама у процесу планирања и доношења најважнијих одлука. Оне су често од стратешког значаја и могу утицати на опстанак државе. У времену пуном неизвесности и промена, у којем се о претњама може говорити само у контексту вероватноће, веома озбиљни изазови постављају се пред обавештајне службе. Истовремено су и очекивања од ових служби велика – од њих се очекује да знају скривено и да предвиђају непредвидљиво. Услед сталних промена, а да би службе успеле да држе корак са савременим ризицима и претњама, јавља се потреба за њиховим континуираним развојем и прилагођавањем новонасталој ситуацији. Свака неприлагођеност и недостатак службе који онемогућава или слаби њене потенцијале за обављање функције представља слабост и унутрашњи проблем. Колики је значај прилагођавања обавештајних служби новим околностима и решавања проблема може се уочити на примеру терористичких напада на САД 11. септембра 2001. године.

На основу различитих извештаја и анализа бројних стручњака, јасно је да се већина проблема унутрашње природе може идентификовати као узрок успешно изведених терористичких напада. Да би се службе ефикасно супротставиле савременим изазовима, ризицима и претњама, потребна је еволуција њихове организационе културе, која би их учинила отворенијим за сарадњу и нове идеје и промене. Само тако могуће је држати корак са оним савременим носиоцима угрожавања који теже да увек буду неки корак испред служби. По први пут у историји неки криминални колективитети имају на располагању много већа средства од већине држава. Зато је важно да се стално инсистира на подршци развоју обавештајних служби.

Литература

1. Hough P.: *Understanding Global Security*, Routledge: Taylor and Francis Group, London, 2004.
2. Крштенић, А.: Обавештајна анализа и нова слика света у ери глобализације: Савремени изазови, ризици и претње и развој обавештајно-аналитичких метода, *мастер теза, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2012.*
3. Karmon, E.: "The Role of Intelligence in Counterterrorism", *The Korean Journal of Defense Analysis, Seoul, Spring 2002.*
4. Савић, А.: Обавештајне службе и национална безбедност, *Универзитет у Крагујевцу, Правни факултет, Крагујевац, 2006.*
5. Krizan, L.: *Intelligence Essentials for Everyone*, Joint Military Intelligence College, Washington D.C., 1999.
6. Gutjahr, M.H. M.: *The intelligence Archipelago: The Community's Struggle to Reform in a Globalized Era*, Joint Military Intelligence Colege, Washington D.C., 2005.

7. De Valk Gustav G.: Phd Thesis: Dutch Intelligence: Towards a Qualitative Framework for Analysis, *Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 2005.*
8. Weimann, G.: Terror on the Internet: The New Arena, the New Challenges, *United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 2006.*
9. Петровић, П., (уред.): Корупција у сектору безбедности Србије, *Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2013.*
10. Група аутора: Годишњак реформе сектора безбедности у Србији, *Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2009.*
11. Гађиновић, Р.: „Облици савременог тероризма“, *Журнал за криминалистику и право, КПА, Београд, 2012/1, КПА.*
12. Гавриловић, Д., Деспотовић, Љ.: „СФРЈ – Почетак краја: Кратка историја сукоба виђена из перспективе ЦИА“, *Журнал за криминалистику и право, КПА, Београд, 2013.*
13. Група аутора: Алманах о надзору сектора безбедности на Западном Балкану, *Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012.*
14. Петровић, П.: „Надзор служби безбедности на Западном Балкану“, www.bezbednost.org/upload/document/nadzor_sluzbi_bezbednosti_na_zapadnom_balkanu_sl.pdf, приступљено (23. 06. 2013)
15. Bruneau, C., T., Dombroski, R., K.: “Reforming Intelligence: The challenge of control in new Democracies”, <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/pais/people/aldrich/vigilant/bruneau.pdf>, приступљено (25. 06. 2013)